

INTERPRETACIJA SUNNETA U ČASOPISU EL-HIDAJE

Besim RAMA

UDK 050(497.6)(049.3)

SAŽETAK: Kada je riječ o sunnetu Allahovog Poslanika a.s., poznato je da se sunnetom smatra sve ono što je Poslanik a.s., govorio, radio ili svojom šutnjom odobrio prije i poslije poslanstva, te njegove fizičke i moralne osobine, a to ujedno predstavlja i hadis prema mišljenju muhadisa, jer oni smatraju da su riječi *sunnet* i *hadis* sinonimi. Iz aspekta s kojeg je obrađena ova tema pod nazivom naziv "Interpretacija sunneta u časopisu El-Hidaje" prihvatit ćemo mišljenje muhadisa da su sunnet i hadis sinonimi.

U ovom radu analizirani su svi brojevi časopisa El-Hidaje, od prvog broja izdatog 1936. godine do zadnjeg izdatog broja 1945. godine, Pri izradi ovog rada korištena je metoda analize sadržaja, deskriptivna te komparativna metoda. Analiza je provedena na šest tekstova i to: dva teksta Mehmeda Handžića, dva teksta Muhammeda Tufo i dva teksta Kasima Dobrače. Svi ovi tekstovi tretiraju sunnet ili hadis u skladu sa navedenom definicijom sunneta.

Rad se sastoji od četiri dijela i to: u prvom dijelu navedena je kratka historija časopisa El-Hidaje. U drugom dijelu se govori o Mehmedu Handžiću i njegovoj interpretaciji sunneta u ovom časopisu; u trećem dijelu o Muhammedu Tufo i njegovoj interpretaciji sunneta u ovom časopisu, i u četvrtom o Dobračinom tumačenju hadisa u ovom časopisu.

Ključne riječi: interpretacija sunneta, časopis El-Hidaje, Mehmed Handžić, Muhammed Tufo, Kasim Dobrača

Historijat časopisa El-Hidaje

Nakon prestanka izlaženja *Hikjmeta*, stavovi bosanskohercegovačkih islamskih tradicionalista artikulirani su u novopokrenutom glasilu *El-Hidaje*, koji je pokrenut na prijelazu između 1936. i 1937. god. i izlazio je od decembra 1936. do februara 1945. To je bilo glasilo istoimene El-Hidaje, Organizacije ilmije Kraljevine Jugoslavije, čije je sjedište bilo u Sarajevu i koja je osnovana 1936. godine.

Dobrača navodi da časopis ima za cilj pored, *upućivanja na dobro i odvratanja od grijeha i zla*, kako su navodili u njegovom uređivačkom kolegiju, *na profesionalan način, iznositi vjerske teme i poruke*. Urednici

časopisa su se angažirano zalagali za *vjersko, kulturno i ekonomsko podizanje širokih muslimanskih slojeva*. Njihova zacrtana zadaća je boriti se protiv *kuge i opasne zaraze materijalizma*, što je njihova aluzija na komunizam i materijalizam, kao podjednako zlo, ali i suzbijanju nemoralna i alkohola, koji vodi *prostituciji i kockanju, i zajednicu baca u još veću opasnost i provaliju*.¹

El-Hidaje je bila prepoznatljiva po svojoj ustaljenoj formi, konstantnim rubrikama kao što su originalni članci tadašnje uleme, prijevodi, vazovi, hutbe, vijesti iz islamskog svijeta, prikazi i pregled novih knjiga, citiranje drugih časopisa i publikacija, izvještaji o mevludskim i drugim

svečanostima, pregled društvenih aktivnosti, aktivnosti sekcije *Mladi muslimani*, nekrolozi i drugo.

Analizirajući tekstove koji su objavljeni u ovom časopisu, prema riječima Kurdića, slobodno se može kazati da *El-Hidaje* nije ni reformistički, ni modernistički a ni revivalistički, nego bi se moglo kazati, da je, prije svega, moralistički časopis. Naime, u njemu se tretiraju teme koje odgovaraju svim ovim pravcima, ali nadvladava spomenuti moralistički pristup, jer su svi autori koji su saradivali u ovom časopisu i njegovi urednici bili jedinstveni u ocjeni da bosanskim muslimanima treba moralni preporod. Kada se društvo moralno preporodi, sve drugo će doći samo od sebe.²

Urednici časopisa *El-Hidaje* bili su Muhammed Pandža, koji je uređio prvih osam brojeva, nakon njega

¹ Kasim Dobrača, *El-Hidaje u svojoj četvrtj godini*, El-Hidaje, III godina, broj 4-5, str. 49-51.

² Šefik Kurdić, *Odnos bošnjačkih tradicionalista*

prema sunnetu, predavanje za studente postdiplomskog studija na Fakultetu islamskih nauka, održano 9. januara 2011. godine.

Mehmed Handžić, koji je najduže uređivao ovaj časopis, i to od broja 9, koji je izašao u avgustu 1937., pa do svoje smrti 29. jula 1944., do kada je uredio na desetine brojeva i, napokon, Kasim Dobrača, koji preuzima časopis nakon smrti rahm. Handžića i ostaje na toj funkciji do gašenja ovog časopisa 25. februara 1945. godine. Ne treba zaboraviti napomenuti da je neko vrijeme uredničku dužnost u *El-Hidaji* obavljao i Šaban Hodžić.

Pored spomenutih, Muhameda Pandže, Mehmeda Handžića, Kasima Dobrače i Šabana Hodžića, u ovom časopisu svoje radove objavljivali su naši poznati alimi, intelektualci i autoriteti u tom vremenu, kao što su: hfz. Ibrahim Trebinjac, hfz. Mahmud Traljić, hfz. Ibrahim Mehinagić, Muhamed Pašić, Hamdija Mulić, Mustafa Busuladžić, Mehmed Mujezinović, Husein Đozo, Kasim Hadžić, Ibrahim Hodžić, Asim Čamdžić, Hifzija Hasandedić, Muhamed Hazim Tulić, Ahmed Aličić, dr. Hamdija Čemerlić i drugi. U tumačenju vjersko pravnih pitanja zastupana su tradicionalna stanovišta, a u toku Drugog svjetskog rata došle su do izražaja ideje svojstvene nekoj vrsti revivalizma.³

Traljić tvrdi da je najistaknutija ličnost ovog *El-Hidajinog* kruga bio Mehmed Handžić (1906-1944), svršeni Al-Azhar, profesor Gazi

Husrev-begove medrese i Više islamske šerijatsko-teološke škole. Može se slobodno konstatirati da stavovi elaborirani u njegovim tekstovima mogu da posluže kao ilustracija teorijske pozicije *El-Hidaje* u šerijatsko-pravnim pitanjima.⁴

Jačanje islamskih tradicionalističkih krugova u toku četvrte decenije XX stoljeća uočeno je i u tadašnjoj muslimanskoj publicistici i ocijenjeno, mada nedovoljno precizno, kao pojava nove puritanske tendencije teoloških i teološko-pravnih stručnjaka.

Drugi svjetski rat iznjedrio je om-ladinsku sekciju *El-Hidaje*, nazvanu *Mladi muslimani*. Ova organizacija je uspostavljena po uzoru na istoimenu organizaciju u Egiptu, a njena pravila je odobrio Glavni odbor *El-Hidaje* 27. IV 1943. Inače, opću orijentaciju *Mladih muslimana* obilježavao je anti-komunizam i politički panislamizam.⁵

Mehmed Handžić i njegovo tumačenje sunneta u časopisu *El-Hidaje*

Mehmed Handžić⁶ (1906 – 1944) je druga ličnost koja je na mnogim poljima ravnopravno stala uz iskusnog Čauševića i koja zaslužuje posebnu pažnju. On je bio takav velikan u čijoj su osobi, može se slobodno konstatirati, ostvarena etička, duhovna i

intelektualna paradigma i uspostavljena iznutarnja nacionalna vertikala Bošnjaka. Za razliku od moderniste Čauševića, Handžić je bio tradicionalist. Dok je Čaušević htio obnoviti naše institucije i onim postignućima koja nam dolaze iz Evrope, što je za Bosanske muslimane značilo neminovnu modernizaciju, dotle je Handžić htio obnoviti našu bosansku islamsku sadašnjost iz sigurne i provjerene tradicije i pouzdane prošlosti.⁷

Mehmed Handžić, iako je bio tradicionalist, radi sve što su radili tadašnji islamski reformatori i prosvjetitelji u Bosni koji su bili okupljeni oko agilnog Čauševića. I Handžić je za obnovu, u svojim tekstovima često ponavlja slavne ideje iz prošlosti, zarad obnove osniva ulemansko udruženje koje naziva arapskim terminom *El-Hidaje*, bavi se novinarstvom i osniva istoimeni časopis *El-Hidaje*, koji je izlazio od 1936-1945, čiji je urednik bio nekoliko godina.

Zavisno od materije koju prezentira i pozicije s koje o njoj govori, da li kao hadiski znanstvenik, šerijatski pravnik ili znanstvenik islamske doktrine, Handžić iznosi različite definicije sunneta. Nekada su tjelesne i moralne osobine Poslanika s.a.w.s. sastavni dio sunneta, a nekada nisu.

Na osnovu toga može se utvrditi da Handžić ne nudi jedinstvenu

arapskog i turskog jezika. Gotovo da nema islamske discipline o kojoj nije pisao i koju temeljito nije poznao. On je, živeći samo 38 godina, ostavio iza sebe više od tri stotine bibliografskih jedinica i, na taj način, bez sumnje, postao jedan od najistaknutijih intelektualaca u Bosni i Hercegovini, ne samo u svoje vrijeme, nego općenito.

Umro je 29. jula 1944. godine u Sarajevu, u bolnici, nakon jednostavne operacije slijepog crijeva. Javno su izrečene i sumnje u okolnosti pod kojima je umro – s obzirom na ogroman Handžićev ugled i banalnost operativnog zahvata. (Više o njegovoj biografiji u: Traljić, Mahmud, *Istaknuti Bošnjaci*, RIZ u BiH, El-Kalem, Sarajevo, 1998., str. 114-126.)

⁷ Opširnije o njegovom stavu i metodama rada vidjeti rad: Esad Duraković, *Prosvjetiteljski zanos Handžićev*, Izabrana djela Mehmeda Handžića, Ogladalo, Sarajevo, 1999, knjiga I, str. 5-31.

³ Društveni glasnik, *Kako je došlo do osnutka društva "El-Hidaje"*, I godina, broj 1., str. 13-16.

⁴ Mahmud Traljić, *Istaknuti Bošnjaci*, RIZ u BiH, El-Kalem, Sarajevo, 1998., str. 114-126.

⁵ Šefik Kurdić, *nav. rad.* str. 10.

⁶ Za Mehmeda Handžića bi se moglo reći da je jedan od najrespektabilnijih predstavnika tradicionalne bošnjačke škole, jedan je od najvećih učenjaka koje je naša domovina iznjedrila. Handžić je rođen u Sarajevu, 16 decembra 1906. godine, gdje je i završio ruždiju i Šerijatsku gimnaziju. 1926. godine se upisuje na Univerzitet Al-Azhar u Kairu gdje je diplomirao 1930. godine i vratio se u Sarajevu. Od 1932. godine radi kao suplent i prefekt u Gazi Husrev-begovoj medresi; predavao je arapski jezik, tefsir, hadis, fikh. 1937. godine prelazi u Gazi Husrev-begovu biblioteku gdje radi kao bibliotekar.

Školske 1939/40. godine postavljen je za profesora na Višoj šerijatsko-teološkoj školi, gdje predaje tefsir i osnove šerijatskog prava. Bio je član Upravnog odbora Muslimanskog dobrotvornog društva *Merhamet* od 1933. godine, a od 1936. godine, bio je u najužem rukovodstvu organizacije ilmije *El-Hidaje*, njezin najaktivniji saradnik, te nekoliko godina je bio glavni i odgovorni urednik. Bio je inicijator i pokretač i drugih *El-Hidajinih* izdanja: *Poruka glavnog odbora El-Hidaje: El-Hidajinog Ilmi-hala za svakog muslimana i muslimanku; Islamskog obiteljskog života i dr.* Sve to je radio dobrovoljno ne očekujući nikakve materijalne naknade za to.

Opus Handžićevog spisateljskog angažiranja bio je izuzetno velik. Živio je svega 38 godina, a napisao je desetine knjiga i preko 300 različitih članaka na arapskom i bosanskom jeziku. Uz to, preveo je i brojna djela i tekstove sa

definiciju sunneta, nego zavisno od islamske znanosti s čijeg aspekta obrađuje teme, nudi i različite definicije ovog termina.

Kada je u pitanju značaj sunneta, Hasanović navodi da je Handžić na stanovištu da je normativnost vjerodostojnog sunneta i njegova samostalnost u donošenju normi u vjeri nepobitna činjenica i da se tome suprotstavljaju samo oni koji nemaju ništa od vjere islama.⁸

O tretmanu osobe koja niječe da je sunnet drugi izvor islama Handžić govori kroz riječi Es-Sujutija koji je u svome djelu – *Ključ Dženneta u argumentiranju sunnetom rekao*:

Znajte, Allah vam se smilovao, da je nevjernik onaj ko negira da je hadis Vjerovjesnika a.s. bez obzira radilo se o verbalnom ili praktičnom, šerijatski argument pod uvjetima koji su poznati u metodologiji hadiskih znanosti. Time je takav izašao izvan kruga islama i biće proživljen sa jevrejima i kršćanima, ili sa drugim nevjerničkim frakcijama sa kojima Allah dž.š. bude htio.⁹

Na osnovu Handžićevog različitog definiranja sunneta, razumijevanje njegove normativnosti i diskutiranje u to vrijeme aktualnim problemima može se sasvim pouzdano reći da je Handžić tradicionalist, ali ne kruti, rigidni, koji ne obraća pažnju na zahtjeve savremenog načina življenja, nego tradicionalist širokih pogleda koji ima dobar uvid u savremena dešavanja, ali je i svjestan tradicionalnih vrijednosti, glorificira ih i brani. On govori o njima, promovira ih i podsjeća na njih bez obzira na, u određenim situacijama, veliki jaz koji postoji između njih i savremenog trenda života.

Prvi rad Mehmeda Handžića¹⁰ koji ćemo ovom prilikom analizirati

jeste rad koji govori o sunnetu Božijeg Poslanika a.s., a nosi naziv *Jedan hadisi šerif*¹¹.

U ovom slučaju Handžić navodi sam tekst hadisa koji glasi:

U Ebu Davudovu Sunenu stoji sljedeći hadis: Ebu Seid el-Hudri kaže da je Alejhisselam jednog dana unišao u džamiju, kada li u džamiji sjedi jedan čovjek od ensarija, zvani Ebu Umame. – Odakle da te vidim u džamiji, kad nije vrijeme namaza? – reče mu Alejhisselam. – Brige me okupile i dugovi, odgovori mu Ebu Umame. – Hoćeš li, da te naučim nekoliko riječi, kada ih izgovoriš, Bog će te spasiti brige i otplatiti tvoje dugove? – upita ga Alejhisselam. – Hoću, Božji Poslaniče, reče Ebu Umame. – *Kada osvanaš i kada omrkneš, reci: "Bože, utječem Ti se od brige i tuge, utječem Ti se od nemoći i lijenosti, utječem Ti se od škrtosti i straha, utječem ti se od toga da me savlada dug i nadvladaju ljudi!"*, reče mu Alejhisselam. Kaže Ebu Umame: – Ja sam to govorio i Bog me je spasio brige i otplati mi dug.

Handžić prvo navodi hadis, te ko ga bilježi¹² i gdje se može naći. Zatim počinje sa komentarom dio po dio, sentencu za sentencom. Komentirajući svaku sentencu zasebno, on je potkrepljuje dodatnim kur'anskim ajetima te hadisima Božijeg Poslanika a.s. To je metod koji koristi i u komentiranju svakog dijela hadisa u nastavku teksta.

Komentari Mehmed Handžića su kratki, koncizni i jasni. Naime, njegovi komentari doimaju se isuviše kratki, međutim, nakon njihovog iščitavanja, dolazi se do zaključka da nijedna njegova riječ nije suvišna i da je s malo riječi kazao puno, što ustvari govori o njegovoj intelektualnoj snazi i paradigmatičnoj mudrosti.

Drugi rad Mehmeda Handžića koji ćemo ovom prilikom analizirati

tih godina. U svakom tekstu Handžić koristi hadis kao izvor u radu. S obzirom da je tema ovog rada *Interpretacija sunneta u časopisu El-Hidaje* ovom smo prilikom kao uzorak uzeli samo one radove autora koji se konkretno tiču sunneta.

¹¹ *EL-Hidaje*, VI godina, br. 7-8, 213-216.

¹² Ako analiziramo hadise koje je Handžić

a koji govori o sunnetu Božijeg Poslanika a.s. je *Obnavljanje islama* (komentar jednog hadisa)¹³.

Osvrnimo se samo na ovaj tekst u kome Handžić izuzetno uspješno komentira hadis Allahovog Poslanika, s.a.v.s: *Allah će slati sljedbenicima islama na koncu svake stotine godina onog ko će im obnoviti njihovu vjeru*.

Handžić navodi da taj hadis bilježi Ebu Davud u svome *Es-Sunenu*, EL-Hakim u svom *El-Mustedreku* i El-Bejheki u djelu *El-Ma'rifje*. Uz to, Handžić temeljito govori o stepenu tog hadisa, navodeći mišljenja hafiza El-Irakija, Ibn Hadžera, Es-Sujutija, El-Munavija i dr.

Nakon toga, Handžić počinje komentar hadisa. Kada čitamo njegov tekst, vidimo da on ovaj hadis objašnjava dio po dio, sve detalj po detalj, navodeći pritom različita mišljenja. Zapravo, može se reći da dok čitamo komentar tog hadisa, da teško da postoji neko drugi ko bi mogao bolje od njega komentirati taj hadis! Da bi hadis približio čitateljima, on navodi imena obnovitelja ili potencijalnih obnovitelja vjere za svako stoljeće, onako kako su to u svojim djelima navodili hadiski učenjaci tumačeći taj hadis.

U daljnjem tumačenju ovog hadisa on ističe važnost oko obnove islama, koje objašnjava kur'anskim ajetima i hadisima Božijeg Poslanika s.a.w.s., navodeći ko bilježi hadis te u koju kategoriju navedeni hadis spada. Kao završetak ovog teksta Handžić navodi kako se svijet u odnosu prema vjeri može podijeliti, te način kakve reforme provesti u zajednici u Bosni i Hercegovini, kako bi i ti reformisti zaslužili da budu u broj onih koje Bog šalje kako bi obnovili vjeru a kako je Alejhisselam naglasio u hadisu.

citirao u ovim radovima, ali i u mnogim drugim djelima, ustanovit ćemo da se većina njih nalazi u najautentičnijim hadiskim zbirkama: *Sahibu-l-Buhari*, *Sahibu Muslim*, *Sunen Ebu Davuda*, *Sunen Et-Tirmizija*, *Sunen Ibn Madže*, *Sunen En-Nesaija*, *Musned Ahmedov*...

¹³ *El-Hidaje*, godina VII, br. 11-12, str. 329-342.

⁸ Doc. dr. Zuhdija Hasanović, *Pristupi sunnetu*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, 2005, Sarajevo, str. 312.

⁹ Isto, str. 312.

¹⁰ Kao što je prethodno i navedeno, Handžić je od početka izdavanja ovog časopisa bio saradnik, te jedno vrijeme i glavni i odgovorni urednik. Zapaženi su mnogi tekstovi koji su objavljeni tokom

Ovdje je također vrijedno spomena da je Handžić autor teksta *Stotinu kratkih hadisa*, koji je objavljen nakon njegove smrti u El-Hidaji, VIII godina, br. 7-8, str. 246-251.

Muhammed Tufo i njegovo tumačenje sunneta u časopisu *El-Hidaje*

Muhammed Tufo¹⁴ (1885 – 1939) je bio predsjednik Inicijativnog odbora, koji je 1935. godine osnovan u Sarajevu u cilju osnivanja El-Hidaje, organizacije ilmije u bivšoj Jugoslaviji. Vodio je sve poslove do osnivačke skupštine. Posao je uspješno obavljao što je na skupštini i naglašeno, tako da je inicijativnom odboru i njegovom predsjedniku odato posebno priznanje. Na drugoj redovnoj godišnjoj skupštini ove organizacije, Muhammed Tufo je opet bio izabran za predsjednika ove ilmijanske organizacije.¹⁵

Muhammed Tufo u svom radu *Temelji hadiske nauke* navodi više definicija hadisa, ali naglašava da taj pojam za muhadise znači sve ono što govori o Muhammedu, a.s., njegov govor, djela, odobrenja i svi događaji iz njegova života. Tufo podsjeća na različito poimanje normativnosti Poslanikovog, a.s., sunneta pa kaže da po nekima prirodni poslovi koje je poslanik radio ne spadaju u sunnet te da ga mi u tome ne moramo slijediti. Zatim navodi mišljenje naših pravnikâ koji dijele sunnet na dva dijela: vjerski sunnet (koji moramo obavljati

kao što ga je Poslanik, a.s., obavljao, npr. ezan, ikamet...) i suvišni sunnet (stvari u kojima ne moramo slijediti Poslanika, a.s., npr. jelo, piće...)¹⁶

U časopisu El-Hidaje, Muhammed-ef. Tufo je objavio nekoliko članaka, ali ono što je bilo bitno za ovaj rad jeste da smo našli dva članka koja tretiraju konkretno hadis Božijeg Poslanika a.s. Ali, iščitavajući njegove članke dolazimo do zaključka da u svojim radovima potkrepljenje crpi iz dva glavna vrela islama i to: Kitaba i sunneta.

Rad koji nosi naslov *Prevod nekih Kur'anskih ajeta i Alejhisselamovih hadisa* objavljen je u I broju časopisa El-Hidaja na šestoj stranici.

U ovom radu Muhammed-ef. Tufo najprije navodi temeljne propise islama: kako ćemo vjerovati (الإعقادا), kako ćemo se vladati (وإخلاق آداب), kako ćemo uzvišenom Allahu robovati (عبادا), kako ćemo udesiti naše dunjalučke poslove (معاملات) i kakve kazne slijede za razne postupke (عقوبات)¹⁷. Zatim navodi Kur'an i sunnet kao glavne izvore, a onda definiše Kur'an i sunnet, te u sklopu ova dva izvora pojašnjava gore navedene islamske propise.

Kao pojašnjenje on navodi kur'anske ajete koji tretiraju din i šerijat u navedenim propisima, te za dodatno pojašnjenje koristi riječi Allahovog Poslanika a.s. Autor na samom početku daje i svoje shvatanje, i svoj komentar s ciljem da pomogne braći muslimanima kako bi što bolje razumjeli ono što im zapovijeda i

zabranjuje kako uzvišeni Allah dž.š., tako i Njegov Poslanik a.s.

Kao i prethodno spomenuti Mehmed Handžić, Muhammed Tufo navodi izvore hadisa koje koristi, tj. ko bilježi korišteni hadis¹⁸, ali ne govori o stepenu vjerodostojnosti hadisa. On navedeni hadis prokomentira u samo nekoliko riječi ili na početku ili na kraju kao neki zaključak.

U nastavku rad u potpunosti prati naslov, jer u radu nema neke posebne kompozicije nego samo nabranjanje hadisa kao pojašnjenje kur'anskog ajeta.

U drugom radu *Prevod nekih Kur'anskih ajeta i Alejhisselamovih hadisa* objavljenom u trećem broju, na samom početku autor navodi kur'anski ajet *u kome nam Allah zapovijeda da pazimo svoga bližnjeg, da pazimo miskinâ (onaj koji ne može da se kreće nego miruje zbog novčane oskudice) i putnika (onoga koji se zadesi u tuđem mjestu i nema sretstava da se vrati svome zavičajju). S tim zajedno Allah zabranjuje rasipanje novca, zapovijeda nam da ne budemo škrti, niti previše darežljivi. Zatim kaže da nisu ljudi jednaki i da neće nikada biti, te da On, poznaje njihovo stanje te da ih prema tome nagrađuje.*

U ovom radu autor, kao i Handžić, pojašnjava svaku sentencu zasebno nalazeći joj izvor u drugom kur'anskom ajetu ili u riječima, dijelima ili osobinama Božijeg Poslanika, a.s.

Osim svog jednostavnog stila izražavanja u svom komentaru svakog dijela posebno, kada autor pojašnjava nejednakost među ljudima on se koristi

¹⁴ Muhammed-ef. rođen je u Sarajevu 1885. godine u zanatlijskoj porodici. U rodnom gradu je pohađao mekteb, ruždiju i Merhemića medresu. Godine 1908. završio je Šerijatsku sudačku školu. Zatim odlazi u Istanbul i nastavlja svoje naukovanje. Idžazet je uzeo od učenjaka Hasana Alauddina. Po povratku u domovinu bio je dvije godine muderris medrese u Konjicu. Zatim je bio vjeroučitelj na Učiteljskoj školi u Sarajevu i nastavnik Daru-l-muallimina. Od 1916. do 1920. godine je muderris i upravitelj Daru-l-muallimina spojenog sa Gazi Husrev-begovim medresama Kuršumlijom i Hanikahom. Od 1920. do 1928. godine vodi trgovinu gvožđarskim materijalom u zajednici sa svojim

bratom. Od 1928. godine profesor je na Šerijatskoj sudačkoj školi, gdje ostaje do 1937. godine kada ova škola prestaje raditi, jer je osnovana Viša islamska šerijatsko-teološka škola, na kojoj je Muhammed imenovan prvo docentom, a onda i vanrednim profesorom u kome ga zvanju zatiče i smrt 1939. godine.

Pored svoje redovne nastavničke dužnosti Muhammed je bio odličan vaiz, koji u svojim vazovima tumači islamske propise na temelju osnovnih i glavnih izvora islamskog učenja: Kur'ana i hadisa. Pored žive riječi služio se i pisanom riječju. Pisao je u mnogim časopisima među kojima je i *El-Hidaja* u kojoj je objavio nekoliko originalnih i pravednih članaka. U *Glaskniku Islamske vjerske*

zajednice objavio je svoja dva najvrednija i najvažnija rada: *Temelji tefsirske nauke* i *Temelji hadiske nauke*. (Više o njegovoj biografiji u: Traljić, Mahmud, *Istaknuti Bošnjaci*, RIZ u BiH, El-Kalem, Sarajevo, 1998., str. 334 – 338.)

¹⁵ Društveni glasnik, *Kako je došlo do osnutka društva "El-Hidaje"*, El-Hidaje, I godina, br. I, 13-16.

¹⁶ Doc. dr. Zuhdija Hasanović, *nav. djelo*, str. 310.

¹⁷ *El-Hidaja*, I godina, broj 1, str. 6.

¹⁸ U analiziranim radovima Muhammeda Tufo došli smo do zaključka da on većinom koristi hadise koji se nalaze u Buharijevom *Sabihu* ili u Muslimovom *Sabihu* ili hadise koji se nalaze u oba *Sabiba* (muttefekun-alejhi).

historijskim činjenicama. U svemu ostalom je dosljedan temi koju obrađuje te se rad u potpunosti može pratiti.

Kasim Dobrača i njegovo tumačenje sunneta u časopisu *El-Hidaje*

U muslimanskoj štampi Kasim-ef. Dobrača¹⁹ počeo se javljati poslije povratka iz Kaira. Napisao je veliki broj članaka i rasprava, a saradivao je u brojnim muslimanskim listovima i edicijama: *Novom beharu*, *Glasniku Islamske vjerske zajednice*, *El-Hidaji*, *Gajretu* i dr.

S obzirom da je naš zadatak bio da istražimo kako se sunnet interpretirao u časopisu *El-Hidaja*, pored Mehmeda Handžića i Muhammeda Tufe, i Kasim Dobrača je napisao i objavio dva rada koja se tiču ove teme: *Musliman* (Značenje jednog hadisa) i *Nekoliko ajeta i hadisa o postu*.

Prvi Dobračin rad koji se tiče ove teme a koji je objavljen u ovom časopisu u V godini, br. 2-3, je *Musliman* (Značenje jednog hadisa).

Na početku on navodi hadis na arapskom jeziku a onda i prijevod hadisa koji glasi:

Kloni se svega što islam zabranjuje bićeš najpobožniji čovjek; budi zadovoljan sa onim što ti je Bog dao (nakon tvog rada i uloženog truda) bićeš najmućniji čovjek; čini dobro svome susjedu bićeš pravi musliman; želi svim ljudima ono što želiš sebi bićeš pravi vjernik i nemoj se previše smijati (ne mareći za životnim i društvenim dužnostima), jer mnogo smijanje (nemar) ubija srce i osjeća nje čovjeka (hadis).

Svaka vjera daje posebna pravila, a vjerovati u ta pravila i primjenjivati ih u svom životu znači biti sljedbenik

dotične vjere. Tako i biti musliman znači vjerovati i živjeti islamski.

Muhammed a.s., je imao običaj u svojim izrekama često isticati pravila, kojih se sljedbenik islama mora držati pa da bude pravi musliman. U tim pravilima On je iznosio ljudima pred oči pravu sliku islama i muslimana, kakva ona izgleda u pravoj, nepatvorenoj, boji. Jedna od takvih izreka je prema Dobrači i navedeni hadis, u kome je iznesen jedan dio pravila po kojima musliman mora živjeti. To su općenito pravila, koja čovjeka čine sretnima u životu i pravim kulturnim društvenim bićem.

Spomenuti hadis sadrži pet zapovjedi, pet pravila sa njihovim spasonosnim plodovima. I ta pravila uistinu čine čovjeka velikim u vjerskom, društvenom i duhovnom pogledu uopće. Po njima, čovjek na ovom svijetu postiže moralno i materijalno bogatstvo, duhovnu i materijalnu kulturu, a tome teži svaki duševno normalan čovjek.

Nakon kratkog uvoda, autor polazi da analizira hadis i to dio po dio, pravilo po pravilo. On u svojoj analizi koristi kao argumente i kur'anske ajete i druge hadise Božijeg poslanika, ali ni u jednom primjeru ne navodi izvor ajeta niti hadisa. Ne navodi ni ko bilježi hadis i kod koga se može naći.

On analizira i objašnjava ovaj hadis na jedan lahak i razumljiv način, a njegov rad s početka vuče "konce" do kraja čineći se sve interesantnijim. Onaj ko jednom pročita ovaj njegov rad shvatit će njegovu vrijednost.

Kao zaključak on navodi nekoliko svojih misli, zatim narodne izreke te su zadnje rečenice u tekstu ustvari kur'anski ajeti.

U radu *Nekoliko ajeta i hadisa o postu* objavljenom u *El-Hidaji*, VI

godina, br. 1-2, Dobrača samo nabraja ajete koji tretiraju post, bez uvoda i komentara. Zatim navodi jedanaest hadisa Allahovog Poslanika a.s., koji tretiraju vrijednost posta, nagrade posta, te neke moralne osobine vjernika tokom posta. O navedenim ajetima i hadisima, smatra autor, treba dobro razmisliti i lijepo ih razumjeti kako bi u njima našli pouke i upute o postu. Dobrača smatra da je o postu napisana opsežna literatura tako da ne treba o tome puno pisati. Kao zaključak ovog rada on navodi Gazalijino tumačenje značenje posta koje se sastoji u šest stavki.

Ono po čemu se Dobrača razlikuje od prethodna dva autora koja su pisala o hadisima Božijeg poslanika, jeste da kada Dobrača navodi hadis ne navodi ko bilježi taj hadis niti govori o vjerodostojnosti navedenog hadisa.

Zaključak

Voditelji časopisa *El-Hidaje* su od samog početka težili ostvarivanju postavljenih ciljeva i zadataka. Svi autori koji su pisali i objavljivali radove u ovom časopisu borili su se da propagiraju islamsku misao, da bude islamsku svijest kod ljudi, daju svoje prijedloge i sugestije. Borili su se da pozivaju na pravi put, da upućuju na dobro, da odvrćaju od zla.

Kako bi postigli cilj i zadatke oni su pisali radove vezane za navedene teme. Ono što je karakteristično jeste da se uglavnom svi autori u argumentiranju svojih riječi i stavova koriste izvorima islama i to, Kur'anom i hadisom Božijeg Poslanika, a.s. Tako Mehmed Handžić koji u komentaru jednog hadisa najprije navodi hadis koji sadrži savjete

¹⁸ Kasim Dobrača je rođen 1910. godine u Vragolovima kod Rogatice. Poslije mekteba i osnovne škole došao je u Sarajevo i upisao Gazi Husrev-begovu medresu. Po završetku nižeg tečaja na Medresi, prelazi na Šerijatsku sudačku školu koju završava 1927/28. godine. Potom odlazi u Kairo i upisuje se na El-Azhar, gdje studira islamske teološke nauke i diplomira 1935. godine

nakon čega se vraća i stupa u službu u Sarajevu, a kasnije kao nastavnik-mu-derris, prvo u Ženskoj medresi a onda u Gazi Husrev-begovoj medresi. Radio je i kao vjeroučitelj u Realnoj gimnaziji u Mostaru i vjerski odgajatelj u srednjoškolskom internatu društva "Gajret". Do svog odlaska u mirovinu radio je u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu na obradi orijentalnih

rukopisa, da bi samo tri mjeseca kasnije preselio na ahiret. U toku svog službovanja Kasim-ef. Dobrača je predavao niz vjerskih predmeta: akaid, fikh, tefsir, hadis, ahlak, historiju islama i imamet-hatabet-vaz, te arapski jezik i književnost. (Više o njegovoj biografiji u: Traljić, Mahmud, *Istaknuti Bošnjaci*, RIZ u BiH, El-Kalem, Sarajevo, 1998., str. 77-81.)

kako se sačuvati brige, tuge, nemoći lijenosti, škrtosti, straha, dunjaluka. On na jednostavan i koncizan način objašnjava, komentira ovaj hadis te kod čitalaca traži promjene i poticaj za promjene na bolje. Tako radi i u drugom radu koje je ovom prilikom analiziran, s tim da u ovom radu on čitaoca potiče na postizanje znanja i kako je to jedini način za postizanje uspjeha u svakom segmentu života. Poruke hadisa nam u svojim radovima donosi i Muhammed Tufo koji je u svoja dva rada na jednostavan

način predstavio pravila po kojima je živio i djelovao Poslanik a.s., a koja su mu putem Objave dostavljena, a on kroz hadis objasnio, te kako iz njih možemo izvući pouke i kako po njima trebamo djelovati. Ne manju zapaženiju ulogu u komentiranju i objašnjavanju hadisa je imao i Kasim-ef. Dobrača. Naime, u svoja dva rada (koja tretiraju ovu temu) on nam pojašnjava pravila kako biti dobar musliman tako jasno i razumljivo da nije potrebno dalje pojašnjenje. Sve pouke koje se mogu izvući mogu ih

primijeniti naredne generacije na rješavanje svojih problema.

Ono što se na kraju može reći jeste da svi koji su pisali i objavljivali u ovom časopisu, bilo da su to radovi korišteni u analizi za ovaj rad, bilo da su to drugi radovi istih ili drugih autora koji su pisali i objavljivali u ovom listu, kao argument koriste drugi izvor islama – hadis. Velika većina njih se slaže da su riječi, djela, prešutna odobrenja Božijeg Poslanika sunnet ili hadis te da nam je dužnost slijediti ga i vladati se po njemu.

Literatura

Hasanović, Zuhdija (2005.): *Pristupi sunnetu*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo
Izabrana djela Mehmeda Handžića, Ogledalo, Sarajevo, 1999.god., knjige I – VI,

Kurdić, Šefik: *Odnos bošnjačkih tradicionalista prema sunnetu*, s posebnim osvrtom na percepciju Sunneta u *Hikjmetu* i *El-Hidaji*, predavanje za studente postdiplomskog studija na FIN-u, održano 09. 01. 2011.godine.

Traljić, Mahmud (1998.) *Istaknuti Bošnjaci*, Rijaset islamske zajednice u BiH, El-Kalem, Sarajevo
Svi brojevi časopisa *El-Hidaje* od decembra 1936. do februara 1945 godine.

الموجز

شرح السنة النبوية في مجلة الهداية

بسيم راما

من المعروف أن السنة النبوية الشريفة تشمل كل ما قاله رسول الله صلى الله عليه وسلم أو عمله أو أقره، قبل وبعد تكليفه بالرسالة، وكذلك صفاته الجسدية والخلقية. وهذا ما يمثل الحديث النبوي حسب رأي المحدثين، لأنهم يرون أن كمتي السنة والحديث مترادفتين. ونحن في بحثنا هذا بعنوان "شرح السنة النبوية في مجلة الهداية" سنعمد رأي المحدثين بأن السنة والحديث كلمتان مترادفتان.

تم في هذا البحث تحليل كل أعداد مجلة الهداية، من أول عدد صدر سنة ٦٣٩١ وحتى آخر عدد صدر سنة ٥٤٩١. وقد استخدمنا في البحث أسلوب تحليل المضمون، والمنهج الوصفي والمقارن. وشمل التحليل ستة مقالات، اثنان منها للشيخ محمد الخانجي، واثنان للشيخ محمد توفو، واثنان للشيخ قاسم دويراتشا. وكل تلك المقالات تعالج السنة النبوية أو الحديث الشريف وفق التعريف المذكور للسنة.

يتكون البحث من أربعة أجزاء، أما الجزء الأول فيتضمن نبذة تاريخية عن مجلة الهداية، وأما الجزء الثاني فيتحدث عن الشيخ محمد الخانجي وشرحه للسنة النبوية في هذه المجلة، بينما يقدم الجزء الثالث للشيخ محمد توفو وشرحه للسنة النبوية في هذه المجلة، وفي الجزء الرابع تحدثنا عن الشيخ قاسم دويراتشا وشرحه للسنة النبوية في المجلة المذكورة.

الكلمات الرئيسية: شرح السنة النبوية، مجلة الهداية، محمد الخانجي، محمد توفو، قاسم دويراتشا.

Summary

INTERPRETATION OF THE SUNNAH IN THE MAGAZINE AL-HIDAYAH

Besim Rama

The *Sunnah* of the Messenger of Allah s.w.s. is defined as the record of Messenger's s.w.s., teachings, deeds, or silent approvals before and after the Revelation of the Qur'an, his physical and moral traits. For the scholars of the *Hadith* (*muhaddith*), *hadith* is defined in the same words, since they consider the words *Sunnah* and *Hadith* synonymous. From the aspect of the topic of this article "the Interpretation of the Sunnah in the magazine Al-Hidayah we are going to accept the opinion of the hadith scholars that the Sunnah and the Hadith are synonymous terms. For this article we have analysed all the issues of the magazine Al-Hidayah, from the first, published in 1936, to the last published in year 1945. The methods used for this purpose are: the content analyses, the descriptive and the comparative method. The analysis included six texts: two written by Mehmed Handžić, two by Muhammed Tufo and two by Kasim Dobrača. All these deal with the *Sunnah* or the *Hadith* in accordance with the given definition of the *Sunnah*. The article is divided into four parts. The first part offers a short history of Al-Hidaya magazine, the second part relates about Mehmed Handžić and his interpretation of the *Sunnah* in this magazine. The third and the forth part offer some details about Muhammed Tufo and Kasim Dobrača and their interpretations of the *Sunnah* in the magazine respectively.

Key words: interpretation of the Sunnah, magazine Al-Hidaya, Mehmed Handžić, Muhammed Tufo, Kasim Dobrača